

DE HALF-APEN VAN DEN INDISCHEN ARCHIPEL

DOOR

J. HENDRIK VAN BALEN.

De dieren, welke men onder den naam Half-apen aanduidt, werden in vroegeren tijd onder de echte apen gerekend. Later scheidde men ze daarvan af, door ze in eene eigen afdeeling te vereenigen, die men eene onder-orde der apen noemde. Thans worden zij echter, volkomen van de apen gescheiden, in eene afzonderlijke orde vereenigd.

Men werd tot deze afscheiding successievelijk gebracht door de wetenschap, dat de overeenkomst van deze dieren met de apen te gering is. Hun lichaamsbouw, hun gebit, wijken grootelijks af. Men kan ze beschouwen als een overgangsvorm tusschen de apen en de insecten-etende-roofdieren, met name de buideldieren.

De grootte der half-apen wisselt af van die van een flinke kat tot die van een relmuis. Bij de meeste soorten is het lichaam slank; in afwijking van de apen zijn de voorste ledematen korter dan de achterste. De spitsere knobbels der kiezen doen hen meer tot de roofdieren naderen. Hun kaken zijn aanmerkelijk verlengd en puilen uit, waardoor zij bij sommigen herinneren aan die van een hond of een vos. De goed gevormde handen, zoowel aan de voor- als achterpooten, maken hen zeer geschikt voor hun leven op de boomen. De overigen hebben platte nagels met uitzondering van den wijsvinger der achterhand, die een smallen krommen nagel heeft. De meeste zijn schemering- of nachtdieren, hebben groote zoogenaamde nachtoogen en goed ontwikkelde ooren.

In den Indischen Archipel worden deze dieren vertegenwoordigd door de geslachten *Stenops*, thans meestal *Nycticebus* en *Tharsius*. Van

de eerste komen twee soorten voor, indien men tenminste de Javaansche (*Nycticebus Javanicus*) werkelijk wil beschouwen als eene andere soort dan *Nycticebus tardigradus* van Sumatra en Borneo. Van *Tharsius* komt alleen voor *Tarsius Spectrum*.

De Loris, het geslacht *Stenops* of *Nycticebus*, kenmerken zich door een stompen snoet en naar voren geplaatste oogen. Zij zijn niet grooter dan eekhoorns, hebben geen staart, zijn zeer langzaam in hunne bewegingen en leiden eene nachtelijke levenswijze.

DE PLOMPE LORI.

(*Nycticebus tardigradus*, SCHL.)

De Plompe Lori wordt op Sumatra *Boekang* genoemd. Hij haalt de grootte van een voet of nauwkeuriger, volgens dr. HAGEN, die er verschillende mat, 32 c.M., de staart nauwelijks 2 c.M. Het hoofd is rond, de snuit is zeer breed en kort; de ooren zijn klein en elliptisch van vorm en zitten nagenoeg geheel verborgen onder het wollige haar; de groote oogen zijn dicht bij elkander geplaatst en de pupil heeft een donkere kleur; de kleine neus is vleeschkleurig wit. Het haar is lang, fijn en wollig; de kleur is een grijsroodachtige, maar de onderdeelen lichter, meer geelachtig. Over het midden van den rug loopt een donkerbruine streep, die aan de kruin soms vervloeit of daar in een breedte, soms tot aan de ooren reikende vlek eindigt, of zich ook wel in tweeën of in vieren splitst en tot aan de ooren loopt. De oogen zijn steeds met breedte bruine ringen omgeven ook al heeft de kop geen strepen.

DE JAVAANSCH E LORI.

(*Nycticebus Javanicus*, SCHL.)

Deze vertoont met de voorgaande de volgende verschillen: de lichte streep tusschen de oogvlekken is verlengd tot op de kruin en de donkere rugstreep is gewoonlijk breeder en donkerder; hetzelfde is het geval met de zich verdeelende kopstrepen. De Javanen noemen hem *Moeka* wat »aangezicht» beteekent, waarschijnlijk om den vreemden indruk, welken het gezicht van dit dier met de groote ronde oogen op hen maakt.

De eerste bewoont Sumatra, Borneo, Celebes en Banka; de tweede alleen Java.

De Lori's zijn echte woudbewoners, waar zij op de boomen leven

en zelden of nooit den bodem betreden. Daar het nachtdieren zijn, brengen zij den geheelen dag slapende in holle boomen door. Eerst tegen het vallen van den avond worden zij wakker en gaan hun voedsel zoeken. JONES zegt dat zij een half uur vóór het ondergaan der zon ontwaken en een half uur vóór zonsopkomst hunne slaapplaats weer opzoeken.

»Eerst tegen het vallen van den avond wordt hij levendig,» zegt dr. HAGEN, »en sluipt dan langzaam en traag over de takken voort. Eenmaal heb ik er ook een op den grond gezien, tusschen 6 en 7 uur in den avond. Ik denk echter dat dit eene uitzondering is, want de Boekang is een boomdier, dat wel traag maar toch zeer goed klimt.»

»Ofschoon men hem in het woud haast niet te zien krijgt, is hij toch een dier dat veel voorkomt, want de Maleiers en Batta's brachten mij, tegen den prijs van een halven dollar, dit dier elk oogenblik.»

»Het is een slaperige, altijd brommende en bijtende gast, die den geheelen dag in een hollen boom of spleet slaapt. terwijl hij zich ineenrolt, d. w. z. den kop tegen den buik buigt en zijn voorpooten daaroverheen slaat.»

JONES, die hem waarnam, zegt: »Den geheelen nacht door was hij op de jacht naar insecten. Zoodra er een onder zijn bereik kwam, begonnen zijne oogen te glimmen en wierp hij zich terug om met grooter kracht naar boven te kunnen springen, ten einde zijn prooi te grijpen. Bij het opkomen der zon verloren zijne oogen hun glans en legde hij zich te rust, waarbij hij zich als een egel oprolde.»

»Deze langzame sluipende beweging, uitsluitend des nachts geschiedende,» aldus VROLIK, »het geheimzinnige en vreemdsoortig uitzicht dezer dieren, door den spitsen snuit, de groote dichtbijeestaande glinsterende oogen met verwijde pupil des nachts, de schrale spookachtige handen, gaven aanleiding dat men eene menigte van sprookjes met hunne natuurlijke geschiedenis vermengde en dat zij vrees en wantrouwen verwekten bij alle Indische volksstammen.»

Bij de Javanen, staat het, volgens BREHM, in zeer slechten reuk. »Zijne nabijheid brengt gevaar, ziekte, dood of een ongeluk en wordt daarom door iedereen zooveel mogelijk gemedend. HAZKARL, aan wien ik bovenstaande mededeelingen verschuldigd ben, schrijft mij: »Toen ik zulk een gast in mijn huis opnam, werd ik door iedereen gewaar-schuwed en gewezen op allerlei gevaren, waaraan ik mij blootstelde. Lang heb ik mijn Lori niet kunnen houden, waarschijnlijk werd hij

door mijne bedienden, die zeer bang voor hem waren, en een hekel hadden aan den onaangename reuk, dien hij verbreidde, door het een of ander middel gedood.”

»In gevangenschap heeft men weinig genoeg van de Lori”, zegt dr. HAGEN, »daar hij zich terstond ineenrolt en inslaapt. Stoot men hem aan, dan heft hij langzaam den kop op, kijkt zeer verwonderd over die storing met de buitengewoon groote, slaperig opziende, kogelronde oogen en schiet dan plotseling, met een sissend en zwak blatend geluid, blindelings met den kop tegen de traliën van zijn kooi aan en bijt woedend rondom zich. Dit alles heeft plaats zonder dat de romp van zijn plaats komt, en terstond daarop heeft hij zijn kop weer tusschen de beenen gestoken en slaapt in.”

»Men kan hem verscheidene malen zoo wekken en steeds zal hij, precies op dezelfde wijze, zijn kop tegen de traliën stooten, vóór hij tot het besef komt zijn beenen op te pakken en, diep gekrenkt, een andere plaats op te zoeken in den afgelegansten hoek.

»Geen der Lori's, welke ik in gevangenschap gezien of zelf gehouden heb, en dat waren er zeker twee dozijn, leerde zijn oppasser kennen en geen hand durfde hem aanraken, zonder zeker te zijn geducht te zullen worden gebeten.”

De *Boekang* kan het, als men hem met pisang of dergelijke vruchten voedt en insecten of vleesch er bij geeft, jaren lang uithouden in gevangenschap.

BREHM zegt over gevangen Lori's:

»Een dezer dieren, die aanvankelijk aan een touw was vastgelegd, lichtte dit herhaaldelijk met een droefgeestig gebaar op, alsof het zich er over wilde beklagen. Het deed echter geen poging om het te verbreken. In den eersten tijd trachtte deze Lori zijn oppasser te bijten, maar eenige kastijdingen waren voldoende om hem dat af te leeren. Als men hem streefde, vatte hij de hand die hem liefkoosde, drukte die aan zijn borst en richtte de half geopende oogen op zijn verzorger. Bij het invallen van den nacht werd hij wakker. Eerst wreef hij zich als een slaapdrongen mensch de oogen uit en begon dan zijne nachtelijke wandeling. Hij liep behendig langs de voor hem gespannen touwen. Hij was een liefhebber van vruchten en melk, maar nog meer van insecten en vogels. Hield men hem zulk een prooi voor, dan kwam hij er met voorzichtige schreden op af, dikwijls de geheele kamer door, evenals iemand die op de teenen gaat, om een ander te verrassen. Op een afstand van ongeveer een voet van

zijn slachtoffer maakte hij halt, richtte zich op, deed in deze houding nog een stap vooruit en strekte stil de armen, om eindelijk bliksemsnel zijn buit te grijpen en in weinige oogenblikken dood te drukken."

»Tot dusver," zoo gaat BREHM voort, »heb ik slechts twee Plompe Lori's gezien en waargenomen. Den eersten zag ik alleen overdag, in den Amsterdamschen dierentuin. Hij was niet zoo vriendelijk als ik op grond van de bovenstaande berichten, verwacht had. 't Zij dat hij ontstemd was over het verstoren zijner rust, of een ongewoon prikkelbaar gestel had, hij was klaarblijkelijk zeer ontevreden over de wijze waarop wij hem bejegenden. Zeer duidelijk drukte hij dit gevoel uit door te blazen als een kat en door te trachten de hem wekkende hand van zijn oppasser te bijten, wat hij reeds vroeger eenige malen met succes had gedaan. Nu gelukte deze wraakoefening niet; verdrietig hierover ging hij langzaam achteruit. Dit deed hij op een wijze, die mij zeer verraste. Met zijne groote oogen ons voortdurend aanstarend, verwijderde hij zich uiterst langzaam, voetje voor voetje, *ruggelings* van ons en wel naar *boven*, langs een paal, die weinig van den loodrechten stand afweek. Hij klautert dus in sommige gevallen van onderen naar boven, terwijl zijn aangezicht naar onderen is gericht. Voor zóover ik weet kan geen ander zoogdier dit doen.

»Uit alle proeven en waarnemingen die tot dusver gedaan zijn, schijnt te blijken, dat het verstand van dit dier even gering is als zijne belangstelling in de buitenwereld; blijkbaar beweegt zijn gedachtingang zich binnen een zeer beperkt kringetje."

HET SPOOKDIERTJE.

(*Tarsius spectrum*, SCHL.).

Eene afzonderlijke familie der halfapen wordt gevormd door de *Tarsidae* of Voetworteldieren, welke naam hen gegeven is wegens den buitengewoon langen voetwortel dezer dieren. Vroeger werden zij tot de springmuizen en tot de buideldieren gerekend, tegenwoordig worden zij echter als type van eene afzonderlijke familie beschouwd.

Zij kenmerken zich door een grooten, ronden, tusschen de schouders gezeten kop, korte voorste en lange achterste ledematen, een staart langer dan het lichaam, zeer vreemdsoortig gevormde tanden, welke op die van insecten-eters gelijken en langen voetwortel.

Men kent slechts één soort van deze familie, n.l. het Spookdiertje, dat in den Indischen Archipel voorkomt op Sumatra, Borneo, Celebes, Banka en Savoe. Op Celebes noemen de inboorlingen het *tandabona*.

Het Spookdiertje heeft de grootte van een gewone rat, lengte 40 c.M., waarvan 23 à 24 op den staart komen. De kleur van zijn haar is bruinachtig grijs; de ooren zijn naakt. De vingertoppen zijn aan het voorste lid kussenvormig vergroot. Het kogelronde hoofd gaat naar voren in een spitsen muil over met een vrij langen neus, welke zich naar voren verwijdt en in twee niervormige, naar buiten staande neusgaten overgaat. De oogen zijn zeer groot, ja, naar verhouding van zijn lichaam zijn zij de grootste van alle dieren; zij puilen sterk uit en hebben een rondachtige pupil. Aan dit vreemde voorkomen van het hoofd paart zich de niet minder vreemde vorm van het lichaam. Dit is vrij breed aan de schouders, versmalt zich dan aanmerkelijk achterwaarts. De voorste ledematen zijn kort, de achterpooten echter zijn langer dan het lichaam en de lange smalle voeten steken vreemd af tegen de zware dijen. De teenen zijn zeer verschillend van lengte en de tweede en derde zijn van snalle, puntige en scherpe klauwen voorzien. De duim is op een en dezelfde rij met de overige vingers geplaatst; de groote teen staat van de overige vingers af en herinnert derhalve aan de apen. De staart is lang, dun en cilindrisch met een pluim aan het eind.

Het zonderlinge voorkomen van dit dier moet de verbeelding der inboorlingen in hooge mate treffen. Dit blijkt uit een hunner overleveringen, waarin gezegd wordt dat dit diertje eenmaal zoo groot was als een leeuw, maar later ineenkromp. Zij noemen het daarom *Singapoa* (leeuw) en hechten aan zijne tegenwoordigheid de voorspelling van ongeluk. Hoe zwak en onschadelijk het ook is, vreezen zij het derhalve.

Het Spookdiertje voedt zich met hagedissen, kleine schaaldieren en insecten. Het is zeer lichtschuw, beweegt zich met groote sprongen en heeft een zeer zwak stemgeluid. Het werpt slechts één jong, dat het met den bek opneemt om het van de eene plaats naar de andere te brengen.

Omtrent gevangen Spookdiertjes deelt JAGOR het volgende mede:

»Ik was op de Philippijnen in de gelegenheid twee Spookdiertjes (hier *Majo* genaamd) te koopen. Deze uiterst sierlijke, zeldzame beestjes komen, naar men mij op Luzon verzekerde, slechts op Samar voor. Mijn eerste *Majo* moest in 't eerst een weinig honger lijden, omdat hij plantenkost versmaadde, later verslond hij echter levende sprinkhanen met den grootsten smaak.

Het was een zeer grappig schouwspel, het diertje, wanneer het

overdag gevoederd wordt, rechtop staand op zijn beide dunne pootjes en den kalen staart steunend, den grooten kogelronden kop met de beide merkwaardig groote oogen naar alle richtingen te zien draaien, evenals een dievenlantaarn op een drievoet met kogelgeleiding zich draait. Het duurde eenigen tijd, voordat hij er in slaagde de oogen juist te richten op het hem aangeboden voorwerp; zoodra dit hem gelukte, strekte hij plotseling zijne beide armpjes zijwaarts en een weinig achterwaarts als een kind, dat zijn blijdschap te kennen geeft, greep dan schielijk met de handen en den bek den buit en at dezen bedachtzaam op.

Overdag was de Majo slaperig, zwak van gezicht en, als men hem stoorde, ook brommig; als het daglicht verflauwde werd hij echter wakker en vergrootte zich zijn pupil. Des nachts bewoog hij zich vlug en behendig met onhoorbare sprongen, liefst in zijdelingsche richting. Hij werd spoedig tam, stierf echter reeds na weinige dagen; ook het tweede diertje kon ik niet lang in 't leven houden."

ROSENBERG schijnt hem op Celebes ook in gevangenschap te hebben gehad; hij zegt ten minste dat het een alleraardigst diertje in gevangenschap is, dat er lang niet zoo wanstaltig uitziet, als het de afbeelding in HORSFIELD'S »*Zoological researches*» voorstelt. Het leeft in de bosschen aan de overzijde der rivier¹ en bezoekt des nachts de in de nabijheid gelegen tuinen.

---

¹ De Boné-rivier.